

Н. В. ФРАДКІНА, канд. філос. наук, доц., НТУ «ХПІ»

СТАНОВЛЕННЯ НОВИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЕЛІТ: ІНТЕЛІГЕНЦІЯ, КУЛЬТУРАЛЬНІСТЬ ЧИ КУЛЬТУРТРЕГЕРСТВО

У статті розмірковується про роль інтелігента у постмодерній культурі. Аналізуються різнобічні підходи щодо діяльності інтелектуалів у сучасному техногенному суспільстві, яке трансформує їх головну соціальну функцію, в результаті чого презентуються їх нові заміники. Підкреслюється негативний вплив масової культури, що значно змінює установки і цінності інтелектуала у старому значенні цього слова. Наголошується на етичній складовій визначення інтелігенції, яка в сучасній культурі набуває нового сенсу і змісту.

Ключові слова: інтелігенція, постмодерна культура, нанотехнології, інформаційне суспільство, відповідальність, ціннісні орієнтири.

Вступ. Актуальність теми обумовлена необхідністю сучасної постмодерної епохи сформуванню нових ціннісних орієнтирів для подальшого розвитку цивілізації і можливості ефективної діяльності соціуму, врахування різних соціокультурних факторів розвитку інтелектуальних еліт.

Традиційно інтелігенція повинна відповідати за цей процес у суспільстві. Але згідно багатьох сучасних досліджень, поняття «інтелігенція» у постмодерній парадигмі втрачає свій сенс, своє колишнє значення.

Мета статті – аналіз інтелігенції як соціокультурного феномену та визначення її місця в умовах культури постмодерну.

За оцінкою сучасного філософа та дослідника Ю. Габермаса: «Сьогодні інтелігенти, інтелектуали – це вже не тільки, як раніше, письменники або філософи..., а й експерти, котрі знаються на економіці, питаннях здоров'я або атомної енергії. Вони розуміють, що в них немає привілейованого підступу до істини, що вони зі своїми контрехпертизами або морально-політичними контрдумками також можуть помилятися. Однак ці люди сьогодні більш необхідні, чим колись, для того щоб розширити спектр тем, що дискутуються, та доводів, щоб держати відкритою політичну комунікацію» [7, с. 102–103].

Основні результати дослідження. Сучасні теоретики філософії культури (О. Тофлер, М. Кастельс, З. Бауман) звертають увагу на революційні зміни усього світу, що призводять до зміни старих типів мислення, адаптування та відповідно змін завдань, які стоять перед новими елітами та інтелігенцією. Чи здатна буде новітня інтелігенція і людство в цілому надати фахові, життєстверджуючі відповіді на небачені виклики нового технологічного часу, – це непокоїть провідних інтелектуалів світу.

Зокрема О. Тофлер доречно зазначає: «Ми відрізали себе від старих способів мислення, сприйняття й адаптації. Ми розчистили сцену зовсім но-

© Н. В. Фрадкіна, 2015

вому суспільству і зараз прямуємо до нього. Це найважча проблема 800-го відтинку життя. І це ставить питання про здатності людини до адаптації: як їй слід жити в цьому новому суспільстві? Чи може вона пристосуватись до його імперативів? А коли ні, чи зможе вона змінити ці імперативи?» [6, с. 14].

Проблема посилюється збільшенням швидкостей інформаційного та технологічного розвитку у геометричній прогресії й обмеженістю швидких реакцій та виховання, соціалізації окремої людини, на це звертають увагу провідні футурологи світу: «Більш того, є основи нам рахувати, що швидкість продовжує різко зростати. Сьогодні, наприклад, число наукових журналів і статей подвоюється, як промислове виробництво у розвинених країнах, приблизно кожні 15 років». Зараз лише уряд Сполучених Штатів випускає 100000 доповідей щорічно плюс 450000 статей, книг і повідомлень. У світовому масштабі науково-технічна література збільшується зі швидкістю біля 60000000 сторінок на рік» [6, с. 21].

М. Кастельс докладно аналізує інформаційні революції та вважає, що ми живемо вже у новому суспільстві – не інформаційному, а інформаційно-нальному, де інтелектуальна діяльність стає також своєрідною технологією (Силіконова долина, наприклад): «Коли перша індустріальна революція була британською, то перша інформаційно-технологічна революція – американською з каліфорнійським нахилом. В обох випадках учені і промисловці з інших країн відіграли важливу роль як у відкритті, так і в поширенні нових технологій. В індустріальній революції ключові джерела талантів і практичних застосувань були у Франції і Германії. В основі нових технологій в електроніці і біології знаходились наукові відкриття, зроблені в Англії, Франції, Германії й Італії. Однак американські новатори, фірми і інститути не лише стояли на початку революції у 1970-х, але і після продовжували грати провідну роль в її експансії, котра, імовірно, збережеться і в XXI ст. Щоб виявити соціальні коріння інформаційно-технологічної революції в Америці, скриті за оточуючими її міфами, я коротко нагадаю процес формування її найвідомішого розсаднику інновацій – Силіконової долини. Як я вже зазначав, саме у Силіконовій долині були розроблені інтегральна схема, мікропроцесор, мікрокомп'ютер та інші ключові технології ... Перенос технології від Shokley в Fairchild, а потім у мережу відокремлених компаній і склав первісне джерело інновацій, на котрому була побудована Силіконова долина і здійснена революція у мікроелектроніці» [4].

Слотердаjk, наприклад, зазначає, що ми живемо у добу «після революцій», це доба постійних відкриттів, винаходів та інтелектуальних новацій. Несподівано та парадоксально у такій ситуації інтелектуал стає вже не потрібним, його роль може грати пересічна людина, кожний стає інженером та «інженером людських душ».

Замість інтелігента приходять нова людина масової культури, породжена мас медіальними стратегіями та новими структурами засобів масо-

вої інформації. Вона породжується новими інформаційними технологіями і часто стає продуктом лише цих технологій масової культури, що значно змінює її установки і цінності, про таку людину ми вже не можемо говорити як про інтелігента чи навіть інтелектуала у старому значенні цього слова.

Для позначення такого феномена – нового спеціаліста доби постмодерну, що замінює інтелектуальну діяльність інформаційною та іміджевою, – ряд теоретиків культури та соціологів вживають поняття «культурал». Деякі вважають його породженням нових владних відношень та стратегій доби інформаційного розвитку (С. Л. Фокін), деякі вважають результатом розвитку масової культури і відповідної масової свідомості, де інтелект – лише частина успішної соціокультурної адаптації (В. Савчук).

Провідний російський філософ В. Подорога з цього приводу зазначає, що поява культурала як замітника та симулятива інтелігента обумовлена високими швидкостями нового інформаційного розвитку, коли не вистачає часу розібратись у справжніх цінностей, а негайна відповідь культуралів на виклики часу стає способом надати хоч якусь версію розвитку подій, часто некомпетентну та графоманську: «Сьогодні публічне, «колективне» надшвидкісне письмо, панує над індивідуальним пошуком, дослідженням, надповільним письмом. Останнє знецінилось. Гасло дня: все, що запізнюється, не існує. Графоманія (в тому числі і парафілософська) здається порятунком... відчайдушною спробою присвоїти публічність, і хоча б на мить ствердити власне ім'я й авторське право...» [1, с. 9].

У праці «У затінку більшості, що мовчить» Жан Бодрійяр говорить про те, що «Масам підносять смисл, а вони прагнуть видовища [2, с. 32]. Тому що сучасним масам потрібно видовище, вони втрачають інтелектуальну складову політичної дії, а політика спрямовується на естетизацію, а не розмірковування. Відбувається процес естетизації політики, яка нагадує шоу і тим самим залучає, привертає людей, перетворює їх на об'єкти політики. Жан Бодрійяр стверджує, що саме політичні дії надають можливість визначити об'єкт політики, участь інтелектуальних еліт у ній [2, с. 27]. Ця теза точно характеризує більшість членів сучасного суспільства: «Політичне мистецтво є мистецтво позитивно використовувати демократичне протиріччя: демос для нього – союз між доцентровою і відцентровою силою, живий парадокс політичної колективності, сформованої аполітичними індивідами». [5, с. 119].

Для інтелігента важливо дотримуватись міри, такту та гармонії в усьому, це етичне визначення насамперед. Етичні порушення в давньогрецькій культурі, звідки коріння європейських цивілізацій, мали назву «гибріс», в римській «амбіція» та «супербія» (гордість) (*ambitio, superbia*).

За Аристотелем між суб'єктом дії та самою дією існує певний зв'язок. Людина є господарем, принципом, батьком своїх вчинків. Саме тому вона може відповідати за свої вчинки. В апостола Павла у Посланні до римлян зазначається «Повірів Авраам Богові і це йому було пораховано

за оправдання» (Рим. 4:3), «пораховано». «розмірковано» зберігається і в українському перекладі І. Огієнка. У Вульгаті для перекладу послань апостола Павла використовується два слова на позначення розмірковування, совісного рахування – *imputatio* і *reputatio* (репутація).

У Фоми Аквінського вчинки розглядаються з зовнішньої позиції та внутрішній – прагнення серця, етичної переконаності, в останньому випадку можна говорити про розрахунок і прагнення серця, свободу і етичність людини. Рішучість та свободу вибору, за думкою Фоми Аквінського, Бог зараховує людині як справедливість (*imputatio, reputatio*), підкреслюючи особистісний свободний вибір людини, її етичність.

В І. Канта поняття *imputatio* (відповідальності, усвідомлення вчинку) має вирішальне значення для розуміння людини як громадянина, це основа інтелігбельного я, здатного відповідати за свої вчинки, використовувати розум на користь суспільству. У «Критиці чистого розуму» чуттєва структура людини зазнає впливу з боку ноуменального я («інтелігбельного характеру»), причому, на думку Канта, механізми цього впливу залишаються для нас цілковито непізнаними. У «Метафізиці моральності» здатність відповідати за свої учинки (*imputatio*) пов'язана з інтелігбельною основою я – «учинок приписується інтелігбельному характеру», складає основу інтелігенції людини. Тим самим проводиться доведення зв'язку понять – розум – інтелігбельна основа я (*imputatio*) – свобода – моральна відповідальність – юридична відповідальність. В європейській філософії розмірковування щодо інтелігенції та розумового розрахунку стають основою філософії права.[3]

Інтелігент намагається насамперед жити у злагоді зі суспільством та своєю совістю. Ця та якість інтелігента, яка як ніколи стає актуальною, тому що ані новий європейський інтелектуал, ані культурал, що робить зі свого культурного статусу насамперед «паблік рілійшенз» та інтелектуальне змагання не в змозі відповісти на вимоги часу. Інтелігенція – це не тільки праця з інформацією та введення інтелектуальних та технічних новинок, але й особлива культура спілкування та етичного поведіння з соціокультурним оточенням та природним середовищем.

У публікації «Радіація, катастрофи й гюбрис» Дж. Хітон говорить про те, що людство такими діями, як використання атомної енергії у мирних та особливо військових цілях, поставило своє життя в серйозну загрозу. «Ми усі зараз живемо з наслідками готовності наших політиків створювати та використовувати речі, які ми не можемо повністю контролювати», – відзначає автор, розкриваючи зміст використаного у назві статті слова «гюбрис» [8].

В іншому сенсі слово «гюбрис» стосовно новітніх технологій фігурує у публікації «Чи можуть нанотехнології бути справедливими?» Про нанотехнології та рух за глобальну справедливість, що поширюється». Її автор А. Джеймсон пише про те, що «у нашому суспільстві дуже мало місця для публічного обговорення того, як ми можемо використовувати ці та інші

просунуті технології чесно та належним чином; замість цього, давній злочин гюбрісу переживає нове життя, по мірі того як нанотехнологи та їх спонсори обіцяють більше, ніж вони мали б це робити, та здійснюють свою інноваційну активність, навмисно нехтуючи соціальними, культурними та екологічними наслідками того, що вони роблять» [9].

Висновки. Ці розмірковування показують актуальність цієї проблеми – тільки новій інтелігенції можливо вирішити як інтелектуальні, так і екологічні проблеми, нові технологічні виклики часу. Інтелігент намагається насамперед жити у злагоді зі суспільством та своєю совістю. Ця та якість інтелігента, яка як ніколи стає актуальною, тому що ані новий європейський інтелектуал, ані культурал, що робить зі свого культурного статусу насамперед «паблік рілішєнз» та інтелектуальне змагання не в змозі відповісти на вимоги часу. Як протиставлення недбалості – відповідальність, «свідомість», *imputatio* Фоми Аквінського, Баумгартена, Канта і Кельзена (сучасна філософія права), інтелектуальна свобода та етичність Д. Лихачева.

Інтелігент завжди етично відповідальний, як би це не було важко та неможливо. Ми можемо констатувати, що інформаційні вибухи тільки посилюють етичну складову знання, новітні «гюбриси» та розвиток інформаційних технологій не знімають, а посилюють як етичну відповідальність інтелігенції, так і її фахову компетентність, що набуває міждисциплінарного універсального характеру.

Список літератури: 1. Авто-био-графия. Тетради по аналитической антропологии. № 1. – М., 2001. – С. 9. 2. *Бодрийяр Ж.* В тени молчаливого большинства, или Конец социального. – Екатеринбург: Ad Marginem, 2000. – 312 с. 3. *Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей.* – К.: Дух і літера, 2009. – Т.1. – 576 с. 4. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество, культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 5. *Рансьєр Ж.* На краю политического /. — М.: Праксис, 2006. — 240 с. 6. *Тоффлер Э.* Шок будущего. — М.: «Издательство АСТ», 2002. — 557 с. 7. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум. Нравственность. – М.: Наука, 1992. – 176 с. 8. *Heaton J.* Radiation, Disaster & Hubris [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tronviggroup.com/radiation-disaster-hubris>. 9. *Jamison A.* Can Nanotechnology Be Just? On Nanotechnology and the Emerging Movement for Global Justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://link.springer.com/article/10.1007%](http://link.springer.com/article/10.1007%2F)

Bibliography (trasliterated): 1. *Avto-byo-hrafiya. Tetrydy po analytycheskoy antropologii.* No. 1. – Moscow, 2001. 9. Print. 2. *Bodryyar, Zh. V teny molchal'yvoho bol'shynstva, yly Konets sotsyal'noho.* Ekaterynburg: Ad Marginem, 2000. Print. 3. *Yevropeys'kyu slovnyk filosofiy. Leksykon neperekladnostey.* – Kyiv: Duxh i litera, 2009. Vol. 1. Print. 4. *Kastel's, M. Ynformatsyonnaya epokha: ekonomyka, obshchestvo, kul'tura.* – Moscow: HU VShE, 2000. – Print. 5. *Rans'er, Zh. Na krayu polytycheskoho.* Moscow: Praksys, 2006. Print. 6. *Toffler, E. Shok budushcheho.* Moscow: ACT, 2002. Print. 7. *Khabermas, Yu. Demokratyya. Razum. Nravstvennost'.* Moscow: Nauka, 1992. Print. 8. *Heaton, J. Radiation, Disaster & Hubris.* Web. 30.05.2015 <<http://www.tronviggroup.com/radiation-disaster-hubris>> 9. *Jamison, A. Can Nanotechnology Be Just? On Nanotechnology and the Emerging Movement for Global Justice.* Web. 30.05.2015 <[http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11569-009](http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11569-009%2F)>.

Надійшла (received) 09.06.2015.